

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ОРГАНІЗАЦІЇ КОМПЛАЄНС-КОНТРОЛЮ В БАНКАХ

INTERNATIONAL STANDARDS OF ORGANIZATION OF COMPLIANCE CONTROL IN BANKS

Сівкова К.О.

аспірант кафедри банківської справи,
Одеський національний економічний університет

У статті проаналізовано основні міжнародні стандарти організації комплаєнс-контролю, визначено їх особливості та сферу регулювання, а також наведено коротку характеристику кожного з них. Виявлено актуальні проблеми комплаєнс-контролю в українських банках, зокрема щодо законодавчого регулювання. Сформовано функції служби комплаєнс-контролю в банках.

Ключові слова: банк, комплаєнс, комплаєнс-контроль, комплаєнс-ризик, комплаєнс-функція, корупція, податки, FATCA, рекомендації Базельського комітету.

В статье проанализированы основные международные стандарты организации комплаенс-контроля, определены их особенности и сфера регулирования, а также приведена краткая характеристика каждого из них. Выявлены актуальные проблемы комплаенс-контроля в украинских банках, в частности касательно законодательного регулирования. Сформированы функции службы комплаенс-контроля в банках.

Ключевые слова: банк, комплаенс, комплаенс-контроль, комплаенс-риск, комплаенс-функция, коррупция, налоги, FATCA, рекомендации Базельского комитета.

The basic international standards of organization of compliance control are analyzed in the article, features, a sphere of regulation and a certain and short description of each of them is given. The actual problems of the Ukrainian banks are detected, in particular, in part of the government regulation. The functions of service of compliance control in banks are formed.

Key words: bank, compliance, compliance control, compliance risk, compliance function, corruption, taxes, FATCA, recommendations of the Basel committee.

Постановка проблеми. Для ефективного функціонування сучасного банку в умовах постійних економічних потрясінь потрібен єдиний механізм, який запобігатиме їх негативним наслідкам. Особливо ця необхідність виникає у зв'язку з прогресуючою глобалізацією та появою нових банківських продуктів та послуг. Банки всього світу (особливо після кризи 2008 року) стали приділяти підвищену увагу розробленню та вдосконаленню систем уникнення ризиків та контролю за ними.

Комплаєнс у більшості розвинутих країн світу став механізмом, який покликаний забезпечити фінансову стійкість банківських установ та допомогти уникнути втрат від невідповідності роботи банків внутрішнім та зовнішнім стандартам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема комплаєнс-контролю недостатньо глибоко досліджена сучасними науковцями-економістами. Теоретичні напрацювання здійснено таким вченим, як Л. Калініченко [1]. Л. Правдива досліджує комплаєнс-функцію у практичній діяльності банківських установ [2]. Питання організації комплаєнсу в банках розглядали

також А. Цюцяк [3], Ю. Бондаренко [4]. Проте потребують подальшого дослідження безпосередньо організація процесу комплаєнс-контролю та принципи його впровадження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В практиці українських банків термін «комплаєнс» не має єдиного чіткого трактування, адже він є відносно новим і законодавчо не регламентованим економічним поняттям. У міжнародних стандартах досі чітко не висвітлені питання організації комплаєнс-контролю та підходів до запобігання комплаєнс-ризикам, адже в них сконцентровано увагу на окремих аспектах та порушеннях, які призводять до банківських втрат.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є аналіз та узагальнення підходів у міжнародних комплаєнс-стандартах, що дасть змогу сформуванню керівництву банків універсальні правила під час прийняття управлінських рішень стосовно розроблення власної системи комплаєнс-контролю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перед тим як розглядати основні між-

народні стандарти комплаєнс-контролю, розберемося з категоріальним апаратом. НБУ у 2007 році затвердив «Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України», в яких зазначено сутність комплаєнс-ризиків як ризику юридичних санкцій, фінансових збитків або втрати репутації внаслідок невиконання банком вимог законодавства України, нормативно-правових актів, внутрішніх положень і правил, а також стандартів саморегулювних організацій, що застосовуються до його діяльності [5].

Щодо безпосередньо комплаєнс-контролю, то його часто прирівнюють до самого комплаєнсу. На нашу думку, *комплаєнс* у банківській установі характеризує її можливість діяти відповідно до законів, правил та регламентованих процедур. На відміну від цього, під *комплаєнс-контролем* слід розуміти безперервний процес нагляду за відповідністю роботи банківських структурних одиниць внутрішнім положенням і зовнішнім стандартам (як національним, так і міжнародним) з метою захисту від комплаєнс-ризиків [6]. Також необхідно згадати про поняття *комплаєнс-функції*, яке в Документі Базельського комітету з питань банківського нагляду «Комплаєнс і комплаєнс-функція в банках» використовується для опису персоналу, що здійснює пов'язані з комплаєнсом обов'язки, отже, не передбачає створення окремої організаційної структури [7].

Незважаючи на те, що політика комплаєнсу в банках України не врегульована законодавством, менеджмент українських банків останнім часом все активніше займається розробленням та реалізацією комплаєнс-програм. Така тенденція мала місце спочатку в банках-членах міжнародних банківських груп, де вже наявна практика комплаєнс-контролю. Проте нині спостерігається активне впровадження комплаєнс-програм і комплаєнс-контролю в банках з українським капіталом. Зазначене зумовлене декількома причинами.

По-перше, глобалізація у сфері банківського бізнесу змушує українські банки брати до уваги нормативні документи, прийняті в інших країнах, зокрема США та Великобританії, які вже на законодавчому рівні впровадили захист своєї економіки від протиправних дій, зокрема корупції, відмивання коштів, несплати податків.

По-друге, банківський бізнес в Україні потребує активного залучення іноземних інвестицій, адже це дасть можливість прискорити впровадження сучасних банківських технологій, поширити міжнародний досвід ведення банківського бізнесу, удосконалить якість та асортимент банківських послуг. Інвестори хочуть бачити в українських банках розвинуту та активно працюючу систему комплаєнс-контролю, яка гарантуватиме їм захист від майнових ризиків та втрати ділової репутації.

По-третє, Національний банк України останнім часом зайняв досить жорстку позицію щодо

банків, діяльність яких не відповідає державним та міжнародним стандартам. Наприклад, за I квартал 2018 року НБУ спрямував до правоохоронних органів інформацію про підозрілі операції клієнтів 21 банку. Переважно ця інформація стосувалась проведення клієнтами банків операцій, пов'язаних з виведенням капіталу, легалізацією кримінальних доходів, конвертацією (переведенням) безготівкових коштів у готівку, здійсненням фіктивного підприємництва, уникненням оподаткування тощо [8].

Зупинимось детальніше на першій наведеній нами причині зростання ролі комплаєнс-контролю в банках України, яка потребує більш повного розкриття.

Через те, що система комплаєнс-контролю в українському банківському секторі на законодавчому рівні є не врегульованою, а також через недостатню кількість методичних вказівок та роз'яснень співробітниками банків, які залучені до процесу комплаєнс-контролю, вимушені у своїй роботі користуватись нормативними актами, розробками та рекомендаціями інших держав. Розглянемо основні з них (табл. 1).

До стандартів комплаєнс-контролю відносяться закони, правила, кодекси, що приймаються регуляторними органами, різними асоціаціями та організаціями.

Становлення комплаєнсу бере початок зі Сполучених Штатів Америки, а саме з прийняття у травні 1977 року «Закону про корупцію за кордоном» («Foreign Corrupt Practices Act»), дія якого поширюється на американські та іноземні компанії, чії акції котируються на американських біржах; компанії, які створені відповідно до законодавства США або провадять свою роботу на території Сполучених Штатів Америки; фізичних осіб, які є резидентами США або діють від імені вищезазначених компаній. Юрисдикція цього Закону поширюється також за межі території США. Цей Закон регулює відносини щодо боротьби з корупцією в міжнародній діяльності. Відомо, що у 2016 році 27 компаній були оштрафовані за порушення правил комплаєнсу на суму 2,48 млрд. дол. США, а у 2017 році – 11 компаній на суму 1,94 млрд. дол. США [9]. Тому українським банкам слід пильно перевіряти діяльність компаній, які до них звертаються, аби не наражати себе на ризик втрати ділової репутації внаслідок співпраці з установами, що порушили FCPA або мають такий намір.

В поле зору комплаєнс-контролю також потрапляє діяльність суб'єктів господарювання, пов'язана з податковою дисципліною. Йдеться про Закон США «Про податкові вимоги до іноземних рахунків» (FATCA), прийнятий у 2010 році. Цей Закон також має екстериторіальний характер і спрямований проти американських громадян і резидентів, які ухиляються від сплати податків. Отже, США прагне встановити повний контроль над діяльністю та доходами своїх громадян [10].

Основні міжнародні стандарти організації комплаєнс-контролю

№	Назва документа	Дата прийняття	Сфера поширення	Сфера регулювання	Відповідальність
1	«Закон про корупцію за кордоном» (FCPA)	5 травня 1977 року	Американські та інші іноземні компанії, чії акції котируються на американських біржах; компанії, які створені відповідно до законодавства США або провадять свою роботу на території США; фізичні особи, які є резидентами США або діють від імені вищезазначених компаній.	Відносини щодо боротьби з корупцією в міжнародній діяльності (пропозиція, обіцянка, надання матеріальних і нематеріальних благ будь-якому іноземному посадовцю, а також кандидату на політичний пост і політичній партії з метою отримання неправомірної вигоди).	Цивільно-правова і кримінальна відповідальність, заборона на здійснення діяльності в певних галузях, а також на укладання контрактів з органами державної влади США, створення в примусовому порядку системи контролю всередині компанії, фінансові втрати, втрати ділової репутації.
2	Закон США «Про податкові вимоги до іноземних рахунків» (FATCA)	18 березня 2010 року	Резиденти США (фізичні і юридичні особи) та компанії, які контролюються резидентами США. Нині США підписали угоди зі 113 країнами світу.	Відносини щодо передачі іноземними фінансовими установами до податкової служби США інформації стосовно рахунків, які належать резидентам США (фізичним і юридичним особам) та компаніям, які контролюються резидентами США.	Утримання податку за ставкою 30% з певних видів транзитних платежів, що здійснюються на користь або через фінансову установу, яка не виконує вимоги FATCA.
3	Закон Великобританії «Про хабарництво»	8 квітня 2010 року	Компанії, які ведуть свій бізнес на території Великобританії або мають відношення до неї, асоційовані з ними компанії, а також фізичні особи-громадяни цієї держави.	Відносини щодо боротьби з корупцією під час здійснення міжнародних комерційних угод (пропозиція, дача й отримання хабаря, зокрема іноземному посадовцю, а також невжиття заходів для запобігання хабарництву).	Штраф, розмір якого встановлює суд, позбавлення волі строком до 10 років. Відповідальність покладається не лише на хабародавця, але й на компанію, інтереси якої він представляє.
4	Документ Базельського комітету з питань банківського нагляду «Комплаєнс і комплаєнс-функція в банках»	Квітень 2005 року	Банківські установи, які вирішили запровадити комплаєнс-службу і проводити комплаєнс-контроль.	Відносини, які виникають у банківських установах у зв'язку зі здійсненням банківського нагляду та підвищенням якості роботи банківських організацій, роз'яснення принципів комплаєнсу в банках, рекомендації щодо управління комплаєнс-ризиками.	Цей документ має рекомендаційний характер. Вся відповідальність за порушення дій, відповідно до принципів цього документа, покладається на розсуд керівництва банку.

Джерело: розроблено автором на основі джерел [7; 9; 10; 11]

Слід звернути увагу на те, що в разі ненадання інформації про діяльність суб'єкта, застосовуються санкції: «якщо вимоги FATCA не виконав конкретний банк, то санкції будуть застосовані до його клієнтів, а якщо угоду FATCA не підписала ціла країна, то така міра, як утримання податку, буде застосована до усіх клієнтів банків цієї країни» [11]. Нині Україна лише активно готується до початку передачі США податкової інформації про фінансові рахунки американських податкових резидентів, відкриті в нашій країні.

Ще одним серйозним міжнародним кроком щодо протидії корупції стало прийняття у квітні 2010 року Законом Великобританії «Про хабарництво». Цей документ вступив у силу у 2011 році. Він містить інтернаціональний підхід до боротьби з корупцією, зокрема під час здійснення міжнародних комерційних угод. Юрисдикція цього Закону поширюється на компанії, які ведуть свій бізнес на території Великобританії або мають відношення до неї, асоційовані з ними компанії, а також на фізичних осіб-громадян цієї держави. Тому українські банки повинні ретельно досліджувати історію ведення бізнесу компанії, з якою мають намір співпрацювати, її репутацію фізичних осіб, що є їхніми клієнтами. Адже майно компанії в разі порушення цього Закону можуть конфіскувати, а на фізичних осіб накласти штрафні санкції або позбавити їх волі, що спричинить фінансові та репутаційні втрати для банку.

Звісно, основним та узагальнюючим міжнародним стандартом, який регулює комплаєнс-контроль у банках, є Документ Базельського комітету з питань банківського нагляду «Комплаєнс і комплаєнс-функція в банках» від 2005 року. Документ визначає основні принципи комплаєнсу в банках:

- відповідальність ради директорів і виконавчих органів за загальний контроль в ефективному управлінні комплаєнс-ризиками;
- незалежність комплаєнс-функції, що означає наявність офіційного статусу комплаєнс-служби в організації;
- наявність усіх необхідних ресурсів для здійснення комплаєнс-контролю;
- взаємодія із системою внутрішнього аудиту;
- міжнародні питання;
- аутсорсинг окремих завдань системи комплаєнсу [7].

Базельські рекомендації так роз'яснюють обсяг компетенцій комплаєнс-контролю: відповідність законам і внутрішнім нормативним документам, управління конфліктами інтересів, протидія відмиванню та легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, протидія фінансуванню тероризму, дотримання податкового законодавства. Важливо, що в цьому документі зазначено, що комплаєнс повинен бути невід'ємною частиною корпоративної культури банку, а не тільки окремого підрозділу з комплаєнс-контролю.

Однак, Базельські рекомендації визначають, що комплаєнс-контроль необхідно здійснювати в банку з урахуванням особливостей та потреб установи, отже, стандартного та єдиного підходу до політики здійснення комплаєнс-контролю не існує. Попри те, що цей документ Базельського комітету опублікований ще 13 років тому і він є визначальним у сфері рекомендаційного характеру. Керівництво більшості банків не вважає за потрібне створювати комплаєнс-служби, а управління комплаєнс-ризиками здійснюється переважно номінально, не маючи практичного застосування.

З огляду на вищезазначене можна констатувати, що для управління комплаєнс-ризиками в кожному українському банку має бути створена служба комплаєнс-контролю, яка б виконувала функції, що наведені в табл. 2.

Якщо розробка ефективної системи комплаєнс-контролю в банку буде недооцінена, це може спричинити низку негативних наслідків, які вплинуть на фінансову стійкість банківської установи, її ділову репутацію та конкурентоспроможність. До таких наслідків відносять втягнення банку до незаконної діяльності клієнтів, застосування до банку санкцій правоохоронними органами або іноземними організаціями, припинення кореспондентських відносин з таким банком, відкликання ліцензії.

Отже, спираючись на міжнародний досвід, можемо виділити основні переваги запровадження системи комплаєнс-контролю в банках:

- вчасна ідентифікація комплаєнс-ризиків та протидія йому;
- забезпечення контролю та прозорості взаємодії банку з клієнтами;
- поява в банківській установі механізму інформування про порушення працівниками законодавчих норм і внутрішніх процедур;
- швидке та успішне врегулювання конфлікту інтересів;
- розроблення системи контролю за появою нових нормативних вимог та відповідності їм роботи банку.

Висновки. Отже, розглянувши та проаналізувавши міжнародні практики організації комплаєнс-контролю, можемо зробити такі висновки:

- 1) необхідно забезпечити вітчизняні банки базовим методологічним підґрунтям та законодавчою базою у сфері комплаєнсу для контролю за цим процесом на державному рівні;
- 2) із застосуванням міжнародного досвіду слід розробити власний чітко визначений механізм забезпечення комплаєнс-контролю;
- 3) треба впровадити комплаєнс-культуру в загальну корпоративну культуру банку.

Такі кроки менеджменту банків, на нашу думку, забезпечать відповідність роботи установи законодавчим вимогам, запобігатимуть виникненню ризиків, а також вдосконалять систему економічної безпеки банку та банківську систему загалом.

Функції служби з комплаєнс-контролю

Функція	Зміст функції
Моніторинг законодавчих змін	Відстежувати всі зміни в законодавчих нормативних документах, контролювати відповідність внутрішньобанківських положень чинному законодавству.
Протидія шахрайству	Попереджувати будь-які дії, пов'язані з внутрішнім та зовнішнім шахрайством, протидіяти легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, а також фінансуванню тероризму.
Протидія корупції	Зменшувати корупційні ризики, забезпечувати дотримання вимог антикорупційного законодавства, формувати у працівників банку нетерпимість до корупції.
Моніторинг виконання податкового законодавства	Перевіряти клієнтів банку щодо дотримання ними податкового законодавства.
Протидія конфліктам інтересів	Запобігати виникненню конфліктів інтересів у банку, а також сприяти їх врегулюванню.
Дотримання політики інформаційної безпеки.	Не допускати витоку інсайдерської інформації та інформації, яка є банківською таємницею.
Консультація персоналу банку	Здійснювати консультування підрозділів банку з питань застосування нормативних документів, проводити тренінги для співробітників щодо дотримання політики комплаєнсу.

Джерело: розроблено автором

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Калініченко Л. Теоретичні аспекти функціонування комплаєнсу у вітчизняних банках. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип. 6. С. 242–245.
2. Правдива Л. Удосконалення корпоративного управління в банках та управління комплаєнс-ризиком. Вісник НБУ. 2011. Липень. С. 10–13.
3. Цюцяк А. Впровадження системи комплаєнс-контролю у вітчизняну систему незалежного фінансового контролю та аудиту. Економіка. 2011. № 3. С. 200–206.
4. Бондаренко Ю. Эффективное управление compliance-рисками: системный подход и критический анализ. Корпоративный юрист. 2008. № 6. С. 31–32.
5. Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=51512.
6. International Compliance Association. URL: <http://www.int-comp.org/faqs-compliance-regulatory-environment>.
7. Basel Committee on Banking Supervision Consultative Document The compliance function in banks. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs103.html>.
8. Національний банк за I квартал 2018 року направив правоохоронцям інформацію про підозрілі операції клієнтів 21 банку. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=68356984&cat_id=55838.
9. Foreign Corrupt Practices Act Clearinghouse. URL: <http://fcpa.stanford.edu/index.html>.
10. U.S. Department of the Treasury. URL: <https://www.treasury.gov/resource-center/tax-policy/treaties/Pages/FATCA.aspx>.
11. В Минфине разъяснили, зачем в банках заполняют форму FATCA. URL: https://zn.ua/UKRAINE/v-minfine-razyasnili-zachem-v-bankah-zapolnyat-formu-fatca-282544_.html.